

Txillardegi eta euskara batua gaia du nagusi honako zenbaki honek. Bestela ere esan daiteke, Txillardegi eta Joan Mari Torrealdai. 1964ko Baionako Biltzarraren argitara, Torrealdaik orduko kultur giroaren eta pentsamenduaren azterketa egiten digu, eta azterketa horrek ondorio garbi samar bat dakar: nagusiki, Txillardegi dela euskara batuaren gurasoa. Hasieran Txillardegi dago, ez bakarrik, jakina, baina bai modu eraginkor, temati eta erresolutibo batean. Txillardegi teorikoa dago hor, baina bereziki sasoi hartan, Txillardegi ekintzailea dago.

Izan ere, Txillardegik hil ala biziko presa eta urgentzia zuen euskara batua osatzeko. Euskara, kamera azkarrean, begien aurrean galtzen ari zen, ikusi nahi edo ahal zuenarentzat. Horregatik ekintza, horregatik pragmatismoa. Horregatik *karta idigiak*, horregatik dimisioak, eta horregatik itzulerak. Horregatik proposamenak eta eztabaida sutuak.

Baina ez horregatik bakarrik. Txillardegik euskara eta euskalduntasuna begi berriz begiratu zituen, eta diskurtso gaurkotu eta modernoa ekarri zuen. Eta, arrazoiketa berri horretan, hizkuntza herriaren eta jendearen zerbitzuko gisa ulertzen du: euskaldunek, euskaraz bizitzea hautatu ahal izateko, beharrezko zutelako eguneroko bizitzako beharrak asetzeko euskara batu bat.

Euskara eta euskalduntasuna ez ditu ulertzen jaiotzez dakarrikin izate gisa, ez esentzialismo modura, ez aldakaitz den ondare bezala. Euskalduna ez da jaiotzen, egin egiten da. Borondatea eta hautua dira oinarriak harentzat. Euskaldun izatea hautu bat da, eraiki eta praktikatzen den zerbait. Eta hautatua gerta dadin, kontzientzia izatea –«nola utzi galtzen euskara, geure burua galtzen utzi gabe?»– eta euskara kultur hizkuntza erabilgarri izatea –«hizkuntzak ematen du kultura batasuna»– beharrezko dira.

Alegia, hizkuntzaren batasuna ez da gramatika kontua, ez bada hizkuntzaren normalizazioa, hizkuntzaren berreskurapen soziala, hizkuntza kultur bideetan txertatzea, eta, azken finean, euskarak eta euskararen komunitateak etorkizun bat izan dezan bermeak jartzea. Gaur egungo diskurtsoa, bistan da, Txillardegiri zor diogu.

Hori guztia bultzatu eta indartzeko, eztabaida eta borroka gogorretan ibili behar izan zuen Txillardegik. Berak idatzitako guztia, horren lekuko. Bide batez esanda, Jakin Fundazioak aurki Txillardegiren obra osoa digitalizatu eta nahi duenaren eskura jarriko du.

Joan Mari Torrealdai beste inork idatzi ezin zezakeen artikulua eskaintzen digu. Berak ikertu duelako garai hura. Bai, baina garrantzitsuagoa dena, aztertu duen hartan bera lekuko eta eragile izan zelako. Hura guztia berak bizi izan zuelako eta Txillardegirekin ordurako harreman estua zuelako. Eta, gaur egun esaten den moduan, *azterketa kokatua* egin digu. Esku artean izan dituen dokumentuez gainera –publikatuak asko, baina argitara gabeak, beste asko–, bere begiz ikusi eta bizi izandakoak markatzen du kontakizunaren haria, eta horregatik da pribilegio bat artikulua hau irakurtzeko aukera izatea, bestela ezin ezagutuak liratekeen gertaera asko ikasteko aukera ematen duelako.

Errelato bat egin digu Torrealdai. Horrela ere esan liteke. Berdintsu egiten dute ondoren datozen bi libururen erreseinaren egileek ere. Orain puri-purian dugun errelatoaren jostintzan, galdera nagusia jartzen digu Daniel Escribano soziologo kataluniarrak talde matxinoen aurka Francoren diktadurak bere azkeneko krisialdian jarraitutako politika ikergai duen Pau Casanellas-en *Morir matando. El franquismo ante la práctica armada, 1968-1977* liburua aitxakia hartuta.

Escribanok, besteak beste, gaur egungo erregimen politikoak nolako oinarriak dituen azaltzen du, eta «EAEko agintariak nahiz zenbait historialari akademiko ardatz bakarreko 'kontakizuna' ezarri nahirik dabilzan garaiotan, benetan zigorgabe geratu den biolentzia zein den nabarmendu».

Martin Orbek, Anxo Ferreiro Currás-en *Consejos de guerra contra el clero vasco (1936-1944)*. *La Iglesia Vasca vencida* liburua azterketan, errelatoa atzerago abiatzen du. Frankismoarekiko Elizaren kolaborazio eta erresistentziaren azterketa honek hitzetik hortzera darabilgun galdera dakar barnean: noiz hasten da gatazka politikoa? Noiz hasi behar da errelatoa? Eta galdera honek beste bat dakar: noiz bukatzen da?

Zenbakia bukatzeko, ohiko *Egunen gurpilean* atalean, gaurkotatutako nork begiratu propioa ematen dio: Nagore Amondarainek kulturari, Joseba Barandiaranek ekonomiari, Dabid Anautek hizkuntzari eta Gorka Juliok teknologia digitalei.